

Kossuth széljegyzetei és a száz év előtti cenzura dokumentumai a Széchenyi-könyvtár egyik lappéldányában

A Széchenyi-könyvtár hirlaptára egybegyűjtötte és megőrizte a Magyarország területén megjelent összes hirlapokat és folyóiratokat. Hogy milyen nagyterjedelmű ez a gyűjtemény, arról már a katalógus egyszerű szemlélete meggyőző. Csaknem száz doboz tartalmazza az újságok címét feltüntető kartonlapokat. A 74. számú dobozban érdekes kartonra bukkantunk. Ez áll rajta: „449. szám. Másodpéldány. Pesti Hírlap. Megjegyzés. Vörös Antal hagyatékából a cenzurától törölt részekkel kiegészítve. A bejegyzések nagyrészt Vörös Antal kézírásai és 1844 június végéig terjednek, tehát addig, míg Kossuth szerkesztésében jelent meg a lap”.

Vörös Antal hagyatéka

Kossuth Pesti Hirlapja tehát két példányban van meg a hirlaptárban. Az egyik rendes könyvtári beszerzés útján került oda, mint kötelező példány. Ezeknek az évfolyamoknak 450 a katalógusban feltüntetett számuk. A Vörös Antal hagyatékában őrzött évfolyamok pedig másodpéldányként kerültek a hirlaptárba, ahonnan néha az olvasóterembe hordják őket, amikor valaki történetesen a 449. katalógusi számot írja a kéréslapra. Ez a példány a magyar sajtótörténelem egyik legbecsessebb és eddig kiaknázatlan forrása.

Vörös Antal a negyvenes években a Kossuth-család egyik bizalmasa, amolyan Péntek volt Kossuth mellett. Amíg Kossuth börtönben ült, Wesselényinél titkárskodott, amint Kossuth kiszabadult, vizsdatért gazdájához. Amikor Kossuth megalapította a Pesti Hirlapot, hűséges emberét a szerkesztőségbe is bevitte, ahol Vörös szintén amolyan titkári munkát végzett: korrigált, Kossuth tollba mondott leveleit írta és a Pesti Hírlap házi példányába bevezette a cenzúra által törölt részeket. Egyideig másolgatta, később a cenzurából visszajött kefelevonatokból kivágta a törölt részeket és ezeket mellékelte az illető lappéldányhoz. A Kossuth-családdal való bizalmas kapcsolata mindvégig megmaradt. Amikor aztán Kossuth pénzügyminiszter lett, ő a pénzügyminisztérium levéltárát gondozta, később a kormányzói hivatal levéltárnoka lett, így Kossuth működését közvetlen közelből figyelhette. A fegyverletétel után Kossuth kimenekült, Vörös Antal egy ideig bujdosott s tovább gyűjtötte a Kossuthra vonatkozó írásos emlékeket, amelyek kezei közt maradtak vagy amelyek megszerzett. Páratlan értékű gyűjtemény halmozódott így fel nála s ez a múlt század végén a Magyar Nemzeti Múzeum levéltárába került. Amikor az 1934. VIII. t. c. értelmében a múzeumi levéltárát átvitték az országos levéltárba, Vörös Antal hagyatékának levéltári része is oda került. A hagyatékban talált Pesti Hírlap példányokat pedig másodpéldányként a hirlaptárba sorozták be.

Kétségtelen, hogy Kossuth Pesti Hirlapjának ezek a kötetek a Pesti Hírlap házi példányai voltak.

Kossuth igen gondos szerkesztő volt

A katalógusban foglalt kartonlap is megjegyzi, hogy a bejegyzések „nagy része” Vörös Antal kézírása. Valóban, ha a széljegyzeteket alaposan megfigyeljük, kétféle írást állapíthatunk meg. A bejegyzések nagyrésze tényleg Vörös Antal kézírása. Ezek a bejegyzések többnyire a cenzura által végzett kisebb töröléseknek és változtatásoknak nyilván Kossuth utasítására a házipéldányba való bevezetése. A nagyobb változtatások

kat — mint már említettük — külön lapra másolta le, vagy a kefelevonatból kivágott részt mellékelte a lappéldányhoz és azokkal együtt kötötték be.

Vannak azonban más marginális jegyzetek is, többnyire ceruzával írottak, s ezeknek legnagyobb része nem a Vörös Antal kézírása. Ezeket Kossuth Lajos kézírásának tartjuk. Kossuth igen gondos szerkesztő volt. Minden kéziratot átolvastott, átjavított, gondosan mérlegelt minden szót, minden kifejezést, s a korrekciót is végezte. Így Széchenyi naplójában olvassuk, hogy Pest vármegye közgyűlésére hozták hozzá a nyomdából a korrekciót és ő szünet közben szorgalmasan javított. De a gondos gyomlálás mellett is megtörtént, hogy valami olyan szó, olyan kifejezés maradt benn a lapban, ami csak a lap megjelenése után ötlött fel neki. Ezeket aztán a házipéldányon megjelölte, korrigálta, vagy Vörössel kikorrigáltatta. Néha sebtében, ceruzával odavet egy-egy rövid széljegyzetet is. Így Nemes Frankenburg Adolf, az első magyar riporter, a dunai átkelésről írt egyik napihírben felpanaszolja, hogy a jégen gyakori a vámszedés. Kossuth felháborodottan írja a lap szélére: az Istenadta jégen! Egy külpolitikai hír a közelkeleti helyzettel foglalkozik és arról tudósít, hogy az angolok egyedül S. Juan d'Arc-ot tartják elfoglalva és szorgalmasan dolgoznak a sáncok helyreállításán. Kossuth hozzáfűzi: Csak meg is fizetnék azokat! Az egyik hír Don Miguel braganzai hercegről számol be, aki Rómát választotta lakóhelyül és megkapja az öfelsége címet. Kossuth széljegyzetet ír a következőkben: Nagyszerű lehet ugyan a bűn, mint pl. Sobrinál, Cartouchenál de felséges — sohasem!

Kossuth lapjának ez a házi példánya tehát a magyar sajtó ereklyéje, másrészt legbecsessebb történeti kútforrás közül való, mert a negyvenes évek cenzurájának történetét ennek az alapján meg lehet írni.

Tanácsstalan a cenzura Kossuthtal szemben

Az olvasóközönség már az első számok után csodálattal figyelte fel Kossuth hirlapjának új hangjára. Hogyan? Hát ez az újság? Így is lehet írni abban az országban, amelyet „a szólásszabadság temetőjének” tartottak? És csodálkoztak, hogy a cenzura nem avatkozik be, megengedi az erős hangot, a kiméletlen bírálatot, a közérdekű kérdések bátor és merész taglalását. Széchenyi a nádornak a szigorú cenzurát ajánlja, de néhány nap múlva éppen a cenzura alkalmazása miatt panaszkodik. Soraiból kiérzik, hogy maga is teljesen tanácsstalan. Sem a kortársak nem értették a cenzura magatartását Kossuthtal szemben, sem a későbbi kutatók nem magyarázták helyesen, s a túlságos engedékenységet a kormányzat megváltozott szellemének és módszereinek tulajdonították. Pedig a valóság az, hogy a cenzura emberei egyszerűen tanácsstalanok voltak, nem tudták, mit cselekedjenek. A Pesti Hírlap cenzurálásával megbízott Havas utasítást kért főnökétől, a helytartótanács kebelében szervezett tanulmányi bizottság igazgatójától, Mednyánszky Alajos bárótól, aki maga sem tud tanácsot adni és Bécsbe felterjesztett jelentésében azt mondja, hogy Kossuth cikkei nem lehet mérsékelni, vagy módosítani. Nem segít, ha egyes szavakat törölnek belőlük, maga az, hogy ilyen cikkeket megjelenhetnek, s azokat Kossuth írja, igazgató. Bécsben az államtanács is többször foglalkozott Kossuth lapjának cenzura-ügyével, de nem tudott okos álláspontot jutni és így arra utasították a cenzurát, hogy szigorúan őrködjön a felsőbb érdeken. Bizonyos tárgyban egyáltalán ne engedje meg a cikkeztést, a törvényhatóság-

gokban elkövetett visszaéléseknek viszont szabadabb teret engedhet. A kezdeti elfogódottság után buzgóbban működött a cenzor és sok bosszúságot okozott Kossuthnak és munkatársainak.

A hirlaptárban őrzött házi példányban és az országos levéltár Vörös-hagyatékának 20. számú aktacsomagjában, amely egy évfolyam cenzurázott kefelevonatait tartalmazza, nyomonkövethetjük, miképpen gáncsoskodott a cenzura Kossuth lapjával szemben. Néhány érdekes példát felhozunk.

A megcenzurázott és újból engedélyezett Berzsenyi-idézet

Nemes Frankenburg Adolf visszaemlékezéseiben olvassuk a következő esetet: A cenzor túlbuzgalmában odáig ment, hogy Kossuth vezércikkének ebből a mondatából: „minden kornak megvan a maga istene”, az isten szót kitörölte és helyébe tette: „szelleme”, hogy a mondat „ateisztikus hegyét” letörje. Kossuth erre Berzsenyinek összes munkáit, amelyekben az idézett mondat előfordul, azon üzenettel küldte el a jó úrnak, hogy az említett tétel nem tőle, hanem Berzsenyitől ered, ennek munkái pedig — mint a címlapról látható — Bécsben 1816-ban nyomattattak ki az ottani cenzor admittiturja mellett, tehát korántsem foglalhatnak oly erkölcs-telen, vallástalan tanokat magukban, minőket önagsága ezekben keres. S önagsága valóban kapacitáltatta magát, elővette a kefelevonatot s a kitörölt isten szót e megjegyzéssel pontozta vissza: „Mivel Berzsenyi mondta, megmaradhat: isten.” Kossuth e nevezetes okmányt, mint kiáltó bizonyítványát a cenzori bölcsességnek, később egy pestmegyei közgyűlésen bemutatta, persze olyan kommentárral, hogy a cenzor napokig csuklott utána.

Ennek a történetnek bizonyosságát megtaláljuk a házi példány 1841. évfolyamának 5. számában Kossuth „Betyárkodás” című vezércikkében. Az inkriminált mondat az olvasók kezébe csak úgy kerülhetett, hogy Kossuth idézőjel közé fogta és csillag alatt utalt Berzsenyire. A házipéldányban azonban úgy a csillag, mint Berzsenyi neve ki van húzva, bizonyosságul az anekdóta valóságának.

A veszedelmes szavak, jelzők irtása

A cenzor gondosan őrködött minden egyes szóra, megrágott minden jelzőt és ha valami izgatót talált benne, nyomban kihúzta, vagy mással pótolta. Így az erdélyi tudósító így számol be az unionista mozgalom egyre fokozódó népszerűségéről: „Ekkorig nálunk a magyarországhozí átmenettel csak hiú képzeménynek látszott, de most a józannabb rész át kezdi látni, hogy Magyarország csakugyan szebb alkotmánnyal bír. Ez talán megérleli egyesek véleményeit s így remélhetni, hogy valahára az annyira kívánt és óhajtott egyesülés sikerülend.” Ezt a szöveget a cenzor egy szó megváltoztatásával és két jelző kihagyásával így torzította el: „Ekkorig nálunk a magyarországhozí átmenettel csak hiú képzeménynek látszott, de most némely rész át kezdi látni..... s így remélhetni, hogy valahára az egyesülés sikerülend.” A célzat világos: a józan rész nem kívánhatja az uniót és az egye-

GRAVES:

ÉN, CLAUDIUS

3. kiadás.

A hanyatló Róma romlott társadalmának s egy különös császári életnek regénye.

Ara kötve 10.— P.

SCHALL:

SZUEZ

A világeredeklődes középpontjában álló csatorna építésének és Lesseps mérnök emberfeletti küzdelmeinek regénye.

Ara kötve 8.80 P.

ATHENAEUM

sülés nem lehet kívánt és óhajtott — hivatalos szemszögből.

Az ellenzéki középszólokmegei közgyűlésről szóló tudósítást így szintelenülte el a cenzor:

Az eredeti tudósítás így szólt: „...A főispán föltette a kérdéseket s a rendek így feleltek: 1. Akarják-e a t. RR. teljesíteni a főkormányzati leiratot? — Hangos: nem, nem, nem! 2. Felküldik-e a megerősítés alá az alispánunkat? — Föl! 3. Fölküldik-e a kir. pénztárnokot? — Nem, nem!” Az ellenzéki hang tompítására a cenzor így alakította át az inkriminált részt: „1. Akarják-e a t. RR. teljesíteni a főkormányzati leiratot? — Nem. (A második pont változatlan.) 3. Fölküldik-e a kir. pénztárnokot? — Nem. Tehát a hangos szót és a nem szónak erős tiltakozást kifejező megismétlését a cenzor nem engedélyezte.

Pestmegye 1841 augusztus 16-iki közgyűlésén súlyos visszaélést lepleztek le. A tudósítás e szavakkal kezdődött: „Nagy visszaélést kell jelentenünk a végett, hogy mások okulására szolgáljon.” A cenzor a jelentenünk szó után pontot tett, a mondat második felét nem engedélyezte.

Különösen érzékeny volt a cenzúra a szabadság fogalma irányában. Az alkotmányos szabadság kifejezést sűrűn törölte. A politikáról szóló értekezés írója megállapítja, hogy egyedüli biztos talpköve és támasza az országnak az igazság. „Szörnyem csodálkoznak tehát oly kormányok — folytatja —, melyek abban vélik állani a politikai remeklést, hogy alattomos fürkészőket, hírszaglászi kémeket, titkos árulkodókat bocsátanak szét az országban, s ezek tudósításai szolgálnak nekik iránytű gyanánt a közigazgatás tengerén.” Ezt a részt a cenzúra tö-

Budapest új látványossága

Metropol-Grinzing

szombattól mindennap nyitva

Hangulat-Zene-Ének

Kitűnő könyha

Uri ebédlöhútor

majdnem teljesen új, nagyon szép, ELADÓ. Megtekinthető: Nemzeti Sportcsarnok, Arénát 3. szám.